

**„Știința are nevoie de religie
pentru că descoperirile ei nu vin la pachet cu un manual de utilizare”**

Interviu realizat de Mihai Parfeni, publicat în www.ziaruldesanatate.ro, 30 martie 2017
(<https://www.ziaruldesanatate.ro/articole/interviuri/stiinta-are-nevoie-de-religie-pentru-ca-descoperirile-ei-nu-vin-la-pachet-cu-un-manual-de-utilizare/>)

Categorie: Interviuri, Spiritualitate

Etichete: credință, știință, medicină, teologie, filosofie, viață, neuroștiințe, Diac. Dr. Adrian Sorin Mihalache

Diac. Dr. Adrian Sorin Mihalache este licențiat în matematică (1995) și în teologie ortodoxă (2002) al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. În perioada 2001-2009 a urmat programe de master în filosofie, psihologie, fizică teoretică și teologie ortodoxă. Din anul 2011 este doctor în filosofie (*magna cum laude*) al aceleiași universități, cu teza *Dimensiunea cosmică a per-soanei* (coordonată de prof. univ. dr. Ștefan Afloroaei). Este lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Iași și director adjunct al Centrului de Cercetare Interdisciplinară în Religie, Filosofie și Știință. Începând cu anul 2005, a inițiat și coordonat proiecte de cercetare în aria dialogului dintre teologie și știință. A publicat peste 200 de articole de popularizare, cu tematică interdisciplinară, în săptămânalul *Lumina de Duminică* al Patriarhiei Române. Este fondatorul și redactorul-șef al revistei online *Journal for Interdisciplinary Research on Religion and Science* și realizatorul emisiunii *Lumina Celui Nevăzut* – o producție Trinitas Tv. În prezent este doctorand al Universității de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, pregătind o teză ce vizează neuroștiințele vieții spirituale (coordonată de prof. univ. dr. Leon Zăgrean). Ultima carte publicată: *Ești ceea ce trăiești. Câteva date recente din neuroștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei* (300 pagini, Editura Trinitas, București 2017).

În următorul interviu vom înțelege în ce măsură au nevoie religia și știința una de cealaltă, dacă se pot valida reciproc și dacă cercetarea și știința medicală ne pot apropia sau nu de Dumnezeu.

„Sensul deplin al vieții este cel care depășește limitele ființei mele”

Louis Pasteur spunea că „puțină știință te îndepărtează de Dumnezeu, iar mai multă știință te readuce la El”. Are știința nevoie de religie? În ce măsură religia și știința se pot valida reciproc?

Experiența ultimilor decenii ne-a arătat că putem progresa remarcabil în planul descoperirilor științifice, rămânând însă deficitari în privința calității vieții.

Aceasta ar putea scoate la iveală ceva relevant despre nevoile unei umanități care încearcă să se bizuie în principal pe datele și realizările științelor. Pe de o parte, descoperirile științifice nu sunt doar capătul unui efort de cercetare a lumii sensibile. Ele pot fi și un început de drum în reflecția filosofică și teologică privind înțelesurile mai cuprinzătoare ale vieții și premisele pentru o viață îmbunătățită. Pentru aceasta însă, pe lângă descoperirea științifică sau realizarea inginerescă propriu-zisă, ar trebui să intre în joc un anumit travaliu interpretativ, care nu mai este logic și univoc precum raționamentul științific. Teoria mecanicii cuantice este, poate, cel mai bun exemplu aici. Formalismul este valid, și în uz, de mai multe decenii, dovedindu-se a fi extrem de precis, motiv pentru care fizicieni de marcă au susținut că avem de-a face cu cea mai precisă, cea mai bine verificată dintre teoriile fizice. Însă nici acum nu avem la îndemână o interpretare a datelor ei, care să fie unanim acceptată de fizicieni.

Maniera aceasta de valorificare a datelor științifice se dovedește a fi necesară în câmpul educațional, de exemplu, dar și în planul mai general al vieții. În absența acestor preocupări reflexive, cunoașterea ar rămâne o simplă acumulare de date. Unele cercetări din filosofie afirmă că noi suntem structurați în felul acesta. Omul nu poate fi întru totul mulțumit de explicațiile științifice referitoare la lume și viață și de puterile pe care le pune

la îndemâna tehnica. Hermeneutica, fenomenologia ne conving despre faptul că, mai mult decât simplele explicații ale științei, privind un fapt sau altul, noi căutăm o anumită înțelegere de sine, și o anumită înțelegere a lumii pentru a configura iar și iar, tot mai adecvat, raporturile noastre cu semenii și cu lumea.

Anumite considerații filosofice însă merg mai departe. Întreprinderile omenești și viața omului în ansamblu vizează până la urmă sensuri mai cuprinzătoare, pentru care merită să trăim. Cu această constatare însă, ne situăm deopotrivă și în câmpul credinței și al științelor. Pe de o parte, în științele medicale și în psihologie găsim autori care afirmă că un anumit sens al vieții, câtă vreme este înțeles și asumat, are valențe terapeutice. Trăind cu sens, punând eforturile noastre în legătură cu acel sens, afirmă unii autori din sfera științei, suntem mai tari în fața încercărilor vieții, mai rezistenți în suferință, mai generoși și mai puțin înfricoșați de moarte. Victor Frankl a subliniat, de exemplu, acest lucru, afirmând că omul are nevoie de sens și că acesta îi sporește persoanei capacitatea de suportabilitate în situațiile adverse. Psihologul Martin Seligmann evidențiază, de asemenea, faptul că dincolo de starea de bine oferită de plăcerile simțurilor și de cea furnizată de activitățile în care suntem performanți (cum ar fi sportul sau arta, practici care oferă ocazii stări de flux), viața cu sens este cea care, în aprecierea psihologului, furnizează omului cel mai înalt grad de fericire.

Pe de altă parte, cu afirmații de acestea am ajuns în cuprinsul experienței teologice. Pentru că sensul deplin, care împlinește viața mea este acela care depășește limitele ființei mele, vizând binele ceilorlalți. În viața spirituală a credinței creștine, omul duhovnicesc se nevoiește să își organizeze toate eforturile sale pentru despățimire și pentru cultivarea virtuților, ca să slujească semenilor lui, după modelul lui Hristos. Și, venind cumva în completarea constatărilor fenomenologice și științifice care indică faptul că viața omului este strâns legată de un sens, teologia creștină subliniază faptul că pe om îl împlinește comuniunea cu Dumnezeu, iubirea pe care o primește și cea pe care o poate oferi, precum și siguranța că persoanele iubite și iubirea pentru ele sunt eterne. În fine, ceea ce este remarcabil, în unele rezultate recente din câmpul neuroștiințelor găsim rezultate care sprijină această constatare, rezultate care arată că practicarea virtuților

ameliorează starea de sănătate, generozitatea și iertarea, compasiunea sau recunoștința fiind stări benefice pentru om.

Privind așadar aceste constatări, s-ar putea spune că știința are nevoie de filosofie și religie, câtă vreme omul caută sensuri pe care prima, în cuprinsul formalismelor ei nu i le poate oferi. Știința are nevoie de credință, câtă vreme omul caută dragostea și viața împlinită prin slujirea altora, câtă vreme el simte că este destinat să trăiască veșnic. Dezideratele strădaniei duhovnicești, lucrările și nevoințele vieții spirituale nu pot lipsi din proiectul devenirii ființei omenești.

În fine, știința are nevoie de religie pentru că descoperirile ei nu vin la pachet cu manualul de utilizare a lor. Ținând cont de puterile extraordinare pe care știința și ingineria le pun astăzi în mâinile omului, este ușor de înțeles că un vid etic ar expune lumea unor pericole majore.

„Medicina și neuroștiințele pledează în favoarea vieții spirituale și a vieții religioase”

Medicina ar trebui să fie una dintre cele mai umaniste științe ale vieții. În Antichitate, medicii erau pluridezvoltați și aveau o perspectivă amplă asupra corpului uman. Astăzi însă, se constată o ruptură în cercetarea medicală. Cercetarea și știința medicală te pot apropia de Dumnezeu sau e medicina ruptă de Dumnezeu?

Într-adevăr, în ultimul secol, abordarea cercetărilor științifice a suferit mutații considerabile. În zorii științelor, întreaga explorare a lumii a fost alimentată de nevoia unor răspunsuri la marile întrebări ale vieții. Cât de mare este Universul? Cum este posibilă ordinea în lumea fizică? De ce instrumentarul matematic al minții mele descrie atât de bine realitatea fizică? Ce este viața? Cum este posibilă conștiința? În ultimele decenii însă, orientarea cercetărilor științifice s-a schimbat semnificativ. Temele de cercetare fundamentală au o pondere redusă, în vreme ce subiectele care anunță potențial de aplicabilitate în industrie sau pe scară largă, și venituri ulterioare considerabile, sunt privilegiate. Această schimbare de strategie ar putea fi pusă pe seama

urgenței problematicilor de natură economică sau de sănătate cu care se confruntă lumea. Alți autori pun aceste situații în sarcina finanțatorilor științei. Cumva, urmând unei observații pe care o face filosoful H.-G. Gadamer, s-ar putea spune că și banii au avut un cuvânt important de spus și hotărăsc drumul științei și activitatea cercetătorului.

Cred că și în sfera cercetărilor medicale, ca parte a cercetării științifice, paradigma aceasta este prezentă. Soluțiile patentate de tratament, fie că este vorba de un nou medicament sau de un procedeu tehnic, de pe urma unor cercetări științifice, pot prezenta un interes mai mare întrucât asigură recuperarea investițiilor și un profit important. Sunt mai puțin susținute explorările care vizează remediile naturiste, medicina comportamentală sau abordările integrative.

Totuși, apar încă numeroase rezultate în cercetarea medicală de ultimă oră, cu deschidere către viața spirituală. Studiile despre fericire, aparținând unor nume consacrate în domeniu, au evidențiat că nu câștigurile mai mari și nici divertismentul consumat în exces nu furnizează o stare de fericire. Așa au apărut explorări care scot la lumină legătura dintre stările emoționale și sănătate, efectele benefice ale meditației, compasiunii și rugăciunii, sau cele care privesc modul cum practicarea voluntariatului, a conectivității sociale sau atașamentul matern în perioada copilăriei au o contribuție importantă la starea generală a persoanei. Cu acest gen de cercetare, medicina și neuroștiințele pledează, asemenea unor avocați foarte convingători, în favoarea vieții spirituale și vieții religioase. Sunt numeroase nume cu mare greutate în lumea medicală, care în ultimele decenii au dezvoltat cercetări ample în aceste arii.

Pe de altă parte, ponderea îngrijorător de mare a depresiei și a anxietății a crescut, de la an la an, chiar în țările unde serviciile medicale, puterea de cumpărare și industria divertismentului ating nivele dintre cele mai mari. Acest contrast neașteptat, între condițiile de viață și afectarea psihică, au determinat reconsiderarea prevenției în prioritățile organismelor care răspund de sănătate. Așa au apărut și cercetările recente, într-o arie nouă numită neuroștiințele sănătății, care mută o parte din frontul de luptă pentru eradicarea afecțiunilor în cel de explorare a condițiilor psihologice, comunitare și spirituale care asigură sănătatea persoanei. Sunt în atenție practicile, obișnuințele,

comportamentele sau condițiile de viață cu rol în starea de sănătate. Cu acest gen de abordare, științele medicale au în sfera preocupărilor lor o abordare integrativă, holistică a omului.

În fine, și oferta fondurilor private de cercetare este importantă, câtă vreme sunt luate în seamă versiuni noi, integrative, de înțelegere a tratamentului medical și a sănătății. Practica vieții spirituale, depășirea adicțiilor, cultivarea compasiunii, generozitatea și recunoștința, depășirea adicțiilor și reconectarea vieții persoanei la comunitate s-au dovedit că au efecte semnificative în ameliorarea sănătății. În general, înțelegând să abordeze starea de sănătate a persoanei într-o strânsă legătură cu planul personal și profesional, emoțional, dar și existențial, cercetarea medicală capătă un interes tot mai bine conturat pentru perspectiva holistică a vieții, depășind exigențele adesea înguste ale investiției profitabile. Câtă vreme prin aceste întreprinderi, se pledează pentru grija față de oameni, medicina păstrează o preocupare pentru calitatea vieții.

„Medicina întâlnește credința în inima medicului care se roagă pentru pacienții lui”

În secolul al XXI-lea, cercetarea și învățământul medical par să fie din ce în ce mai depersonalizate și despiritualizate. Cum poate știința medicală să îl descopere pe Dumnezeu în interiorul ființei și corpului uman?

În decorul aș spune destul de strâmt al datelor științifice, o deschidere favorabilă spiritualității este anevoioasă. Unele considerații formulate în câmpul neuroștiințelor sugerează că ceea ce performăm, ca activitate zilnică, instaurează treptat și limitele înțelegerii noastre. Fără o deschidere către lecturile de factură filosofică, literară sau artistică, fără o viață consistent angajată în relațiile interpersonale, activând doar în decorul datelor de laborator, rămânem departe de unele teme cu valențe spirituale. Cognitiv vorbind, nu suntem abilitați să le apreciem anvergura și importanța, pentru că ele vin la pachet cu un set de întrebări pe care nu ni le-am pus niciodată, cu un set de cuvinte și înțelesuri pe care nu suntem obișnuiți să le folosim. În marginea acestui gând, trebuie să

constatăm că orice expertiză, câtă vreme i ne încredințăm, ne plafonează. Încât, chiar dacă cineva ne provoacă să vorbim despre nevoia de a crede, despre împlinirea sensului vieții, despre dorința de a trăi veșnic și de a fi mai bun, despre puterea iubirii sau despre capacitatea extraordinară a ființei omenesti de a simboliza lucruri și experiențe, și de a-i înțelege pe semenii și de a se jertfi pentru ei, vom părăsi cu greu evaluarea strict științifică a acestor situații, sesizând cu dificultate relevanța lor.

Având în grijă viața omului, s-ar putea spune că medicina este cea mai umanistă dintre științe. Și este așa câtă vreme medicii sunt și oameni de spirit, cu o anumită erudiție. Și așa și este. Unii dintre medicii de astăzi sunt scriitori, chiar membri în Uniunea Scriitorilor, alții au preocupări de filosofie, alții urmăresc studiile globale, alții au lecturi cu teme de spiritualitate și tradiție creștină românească. Unii dintre ei sunt foarte implicați în activitățile cu caracter filantropic, alții au familii numeroase, experimentând dragostea și jertfelnicia trăită de părinții cu mulți copii, educându-i în spiritul credinței creștin-ortodoxe. Credința, experiența concretă a vieții de familie, dar și lectura și preocupările filosofice sau artistice ne pot deschide către teritoriul vieții spirituale. Astăzi știm aceasta mai precis, întrucât chiar neuroștiințele indică faptul că fiecare experiență importantă, mai ales dacă este repetată, rămâne întipărită în dispozițiile noastre, având un tot mai bine definit corelativ neural care o favorizează, între altele posibile, în viitor. Ceea ce facem, așadar, ne face într-o bună măsură.

De aceea, aș spune că mai degrabă medicii, prin spiritul lor înnobilit, îl pot descoperi pe Dumnezeu, mai degrabă decât ar putea-o face științele medicale în genere. Dacă dincolo de specializarea pe care o fac, de buna lor pregătire, ei rămân deschiși către viață, către semenii, și către experiența credinței, către reflecția adâncă, vor câștiga asemenea oricărui om și poate chiar mai mult, o anumită sensibilitate duhovnicească. Cred că medicina întâlnește credința în inima medicului care se roagă pentru pacienții lui, mai înainte ca această întâlnire să fie prezentă în prelegeri sau în conferințe.

În general, nici teologia, nici omul credincios nu așteaptă de la medicină sau de la medic dovezi în favoarea existenței lui Dumnezeu. Cu referire la întreg demersul științific, părintele Dumitru Stăniloae afirmă că demonstrații sau dovezi științifice despre existența

lui Dumnezeu nu vor fi niciodată posibile. Nu pentru că Dumnezeu nu există, ci pentru că adevărul credinței, la fel ca și iubirea, să rămână acte libere, fără constrângerile care ar decurge de pe urma evidențelor.

Cum afectează sănătatea ignorarea părții spirituale a omului și cum se corelează patologia umană și terapia medicală cu patologia și terapia spirituală? Ar putea ca acestea să constituie puncte de lucru prin care noi să aducem spiritualitatea în cercetarea medicală, din perspectivă științifică?

Da, acestea ar putea constitui un loc de convergență în care cercetarea științifică și spiritualitatea se apropie semnificativ. Am spus deja că avem o sumedenie de rezultate care indică faptul că iertarea, comunicarea cu intimitate, într-ajutorarea, compasiunea sau voluntariatul sunt căi de acțiune, prin care putem modifica semnificativ starea de sănătate. Pe de altă parte, există foarte multe constatări care indică faptul că diversele dezechilibre ce intervin în viața cotidiană pot da naștere unor afecțiuni. Putem invoca aici câteva dintre aceste constatări: expunerea la stres, fără un mecanism suficient de bun care să ne ajute să conferim semnificații situațiilor noastre de viață, sporește vulnerabilitatea persoanei; lipsa atașamentului matern, lipsa iubirii la vârstă fragedă corelează cu un risc mai mare al incidenței adicțiilor la vârstă adultă; expunerea repetată la mesaje cu un conținut violent desensibilizează, reducând disponibilitățile empatică; confortul excesiv reduce disponibilitatea pentru efort, antrenând o anumită fragilitate a voinței; căutarea obsesivă a plăcerii simplifică proiectul de viață; ofertele irezistibile ale postmodernității și numeroasele ei constrângeri, antrenează, în variate grade de intensitate, diverse patologii: depresia, anxietatea, însingurarea, computer addiction, work addiction, video-games addiction, shopping addiction, money addiction, smart-phone addiction, internet addiction, second life addiction etc. În ultima vreme, se evidențiază tot mai mult cum aceste patologii informaționale (care decurg din proasta gestiune a oportunităților pe care ni le oferă bunăstarea și producțiile high-tech) survin pe fondul unei vieți dezechilibrate, din care lipsesc legăturile interpersonale trainice,

activitatea fizică și intelectuală susținută, contactul cu mediul natural, precum și aspirațiile înalte.

Da, din perspectivă spirituală, aceste situații evidențiază cum patimile dezechilibrează viața persoanei și afectează major calitatea ei. La polul opus, substimularea senzorială, cultivarea reflecției, alocarea unui timp pentru implicarea persoanei în activități de întraajutorare a semenilor, activitățile fizice susținute, în aer liber, rugăciunea și meditația, lectura și comunicarea intimă, fiecare se dovedesc ca având un important aport în calitatea vieții.

Sfinții Doctori fără de arginți au fost tămăduitori în numele lui Hristos și misionari ai Lui, în special prin rugăciunea lor fierbinte către Dumnezeu. Când și cum apare posibilitatea miracolului în vindecarea omului?

Miracolul există în orice vindecare. O afirmă medicii cu experiență și cu o excelentă pregătire științifică. Medicina înregistrează miracole inexplicabile chiar și acolo unde nimeni nu voiește să le vadă. Este vorba, între altele, de misteriosul fenomen placebo, care este insuficient explorat și înțeles, dar și de numeroasele cazuri de remisie spontană cunoscute în medicină. Mulți, desigur, nu văd în acestea niciun miracol. Și au dreptate, dacă privirea lor este înscrisă strict în paradigma științifică aflată în uz. Depinde de modul în care privim. Cu aceasta, suntem într-o situație înrudită cu cea prezentă în teologie. Sfântul Simeon Noul Teolog afirmă, în debutul unui text din volumul 6 al culegerii filocalice, că Dumnezeu nu este nicăieri, pentru cei ce privesc trupește, dar că El este pretutindeni, pentru cei ce înțeleg duhovnicește lumea și viața.

„Omul are nevoi care depășesc posibilitățile lumii, dar natura ne pregătește reflecția pentru înviere”

Creația în general ne oferă lecții extrem de puternice pentru sănătatea noastră: de la inteligența plantelor până la puterea vindecătoare a naturii. Mai cu seamă primăvara,

regenerarea naturii prefigurează învierea noastră. Cum vedeți rolul postului Paștelui în „regenerarea noastră spirituală” din societatea de consum?

Întreaga natură este o școală a vieții. Iar regenerarea lumii vii primăvara este una dintre lecțiile ei cele mai însuflețitoare.

În cheia aceasta, natura ne pregătește cumva reflecția pentru Învierea lui Hristos. Suntem ajutați de ea, în cugetele noastre, să apreciem mai bine miracolul vieții și al devenirii și al învierii, care, produs la dimensiunile întregii naturi, ne presează din toate părțile să ne uimim și să resimțim dorința noastră de înnoire.

Pe de o parte, prin tot ceea ce ne oferă, lumea se dovedește a fi locul viețuirii noastre. Nu doar pentru că pe Pământ găsim hrană pentru supraviețuire și materiale de construcție pentru a făuri civilizații. Lumea este și locul exersării noastre artistice, inspirându-ne cu frumusețile ei, dar este și laboratorul de explorare a tainelor raționalității lumii, pentru cei ce se încumetă să pășească pe teritoriul științelor, dar și loc al reflecției noastre filosofice. În ea găsim și o sursă de inspirație pentru poezie, și sunete potrivite pentru creațiile muzicale. Dar în ea găsim și o adevărată farmacie, dacă este să dăm crezare statisticilor care ne spun că aproape 40% din producția farmaceutică a lumii se bazează pe ceea ce ne oferă natura.

Însă omul are nevoi care depășesc posibilitățile lumii. Noi simțim nevoia unei vieți depline și a unei primăveri eterne. Nu prelungirea unei vieți la umbra morții, nici revenirea ciclică la o viață sub auspiciile acestei lumi, sub amenințarea nedeplinătății, a păcatului și a morții.

Nevoia aceasta se împlinește prin lucrarea Celui ce a biruit moartea, Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut om. Învierea Lui este viața deplină a lumii. Pentru aceasta însă, este nevoie de lucrarea despătimiri, de curățire lăuntrică, prin mărturisire și post, eforturi care pregătesc simțurile și înțelegerea noastră cu o abilitate și sensibilitate noi, mai încăpătoare pentru aceste sensuri cuprinzătoare, mai receptive la Persoana Lui și la lucrarea lui Dumnezeu.